

Klimakrisen kalder på, at vi sammentænker bevaring og udvikling

... heldigvis kan vi stå på skuldrene af tidligere planlæggeres ideer og metoder

Midt i 1960'ernes byggeboom stillede flere stemmer sig kritiske over for den hurtige vækst og talte i stedet for en planlægning, der tog udgangspunkt i de kvaliteter, der var i de eksisterende landskaber og bygninger. Tanker og ideer, der har været glemt, men som klima- og biodiversitetskrisen kræver, at vi graver frem igen.

Af Marie Kiersgaard Espersen, Jannie Rosenberg Bendsen, Henriette Steiner og Svava Riesto

Der er en stigende opmærksomhed på, at nybyggeri forbruger alt for mange ressourcer. Alene produktion af cement står ifølge den grønne tænketank CONCITO for 5 % af de danske udledninger af CO₂, hvilket gør byggeriet til en af de mest drivhusgasudledende brancher. Samtidig presser nybyggeri mange steder dyr, planter og vigtige økosystemer væk og bidrager til den allerede accelererende klima- og biodiversitetskrise. Med udsigt til en voksende befolkning, der i 2050 på verdensplan forventes at ligge tæt på 10 milliarder mennesker, som alle har brug for tag over hovedet og veje at bevæge sig på, er der derfor presserende behov for at finde mindre ressourcekrævende måder at forme byer og landskaber på.

Ser vi tilbage i historien, viser det sig, at der i dansk planlægning er en tradition for at sammentænke arealudvikling med bevaring af eksisterende bygninger og landskaber. Det kan vi blandt andet se gennem arbejder af arkitekt Anne Marie Rubin (1919-1993), der var med til at præge fagfeltet, og som med sine mange by- og landskabsplaner har sat vigtige aftryk på danske byer og landskaber.

En grøn, stedbundet udvikling

Går man i dag en tur langs Lollands sydkyst – fra Rødby til odden Albuen ved Nakskov – kan man se træk af den nøje udtænkte plan, hun arbejdede på sammen med sin medarbejder Ole Gerstrøm (1934-2009). Den lette adgang til sandstrande og skiftevis skovbryn, hegn, marker og skjulte klynger af sommerhuse gør det

muligt at få den landskabsoplevelse med lange kig, som karakteriserer Lollands flade landskab under den store himmel.

Stedsspecifik planlægning er del af en ofte glemt gren af 1960'ernes byplanlægning. Ofte hører vi om planlæggere, der ønskede, at alt blev revet ned til fordel for at bygge nyt, mens væksten buldrede derudaf. Men midt i byggeboomet var der også kritiske stemmer som Anne Marie Rubin. Hun råbte op om det forbrug af landskabet, den hastige vækst medførte, og hun var en markant fortaler for udvikling med udgangspunkt i eksisterende kvaliteter.

Anne Marie Rubin og Ole Gerstrøm gik nysgerrigt til værks og vandrede langs Lollands sydkyst, hvor de noterede, hvilke eksisterende kvaliteter som beplantning, bebyggelse og strand-

CENTER FOR STRATEGISK BYFORSKNING

Center for Strategisk Byforskning består af forskere fra Aalborg Universitet, Arkitektskolen Aarhus, Det Kongelige Akademi, Roskilde Universitet og Københavns Universitet. Dansk Byplanlaboratorium er partner. Formålet med centeret er at generere og formidle strategisk viden, der kan matche den dynamiske og globale udvikling. Dette gøres bl.a. gennem forskningsaktiviteter og konferencer. Vi vil fremover bringe artikler fra deltagerne i Center for Strategisk Byforskning. Læs mere om Centeret på byforskning.ku.dk/om-csb

Frem med planerne

Foredrag holdt den 12. november 1965 på Øresundsrådets fritidskonference

Arkitekt og byplanlægger **Anne Marie Rubin** holdt i 1960'erne adskillige foredrag, hvor hun beskrev det hastige sommerhusbyggeri langs kysterne i Danmark som et stigende problem, ja, endog som slum og en kræftbyld på kysterne. Her ses hun ved en konference om landskabs-udvikling på begge sider af Øresund, hvor hun som en af hovedtalerne fremhævede behovet for helhedsorienteret planlægning i både Danmark og Sverige. På billedet ses fra venstre formentlig Louisianas grundlægger Knud W. Jensen, som var til stede ved konferencen, samt Sveriges jordbrugsminister Eric Holmqvist, Anne Marie Rubin, generaldirektør for Danmarks Radio Hans Sølvhøj og overborgmester i København Urban Hansen. Foto bragt i tidsskriftet *Havekunst*.

området besad. De nærstuderede også kort, planbestemmelser og andre dokumenter om kyststrækningen samt søgte informationer om alt fra jordkvalitet til eksisterende vejnet og kloakering for at finde de bedste placeringer til nye sommerhuse. Arbejdet foregik i et regionalt samarbejde, hvad der dengang stadig var nyt. Ikke mindre end ni kommuner samarbejdede om planen, og planlæggerne søgte tværfaglig dialog med forskellige eksperter om alt fra jordens bonitet til vandforhold.

Byggeboom og sommerhusudbygning

Det var med en forventning om voksende efterspørgsel på sommerhuse, at Anne Marie Rubin i 1964 havde fået opgaven med at udarbejde en landskabsplan for Lollands sydkyst.

1960'erne var præget af enorm økonomisk vækst i samfundet. Nye boliger, sommerhuse, erhvervsområder og veje blev anlagt over hele landet, mens mange ældre bygninger blev revet ned for at give plads til det nye. Og det var ikke længere kun de rigeste i samfundet, der havde mulig-

hed for ferie, så antallet af sommerhuse steg voldsomt. I 1967 rundede Danmark 100.000 sommerhuse.

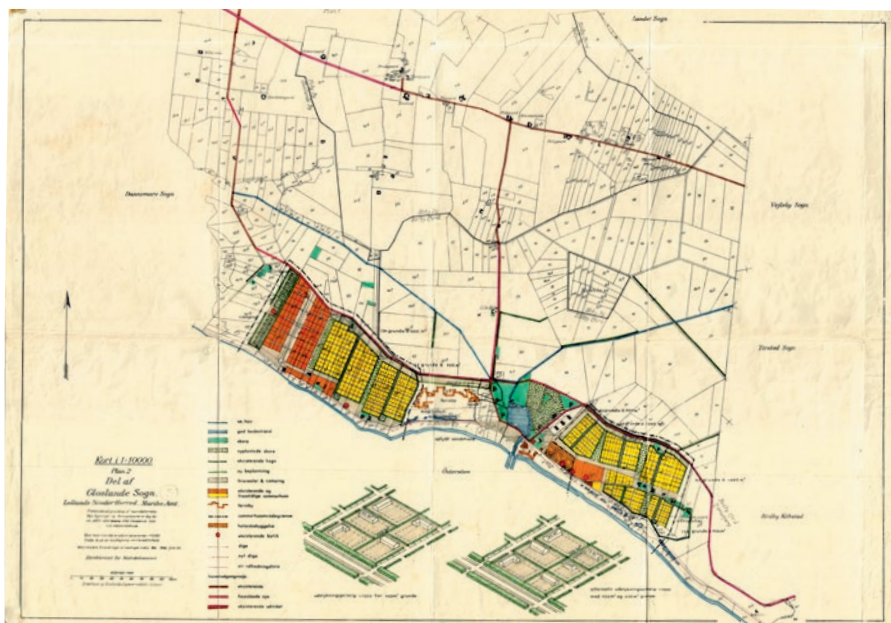
Sommerhusene blev ofte placeret, hvor det lige passede den enkelte familie, eller hvor en lodsejer så mulighed for at tjene hurtige penge ved salg af jord. Og især grundene ud til havet gjaldt det om at få fat på, før andre gjorde det.

Udvikling og bevaring går hånd i hånd

Sommerhusenes privatisering af kysterne optog Anne Marie Rubin, der dengang var kendt som en af de mest markante stemmer i debatten om det havnære landskabs fremtid. Det var derfor med en stor bekymring, hun i 1967 forudsagde en firedobling af sommerhuse frem mod 1980. Det vil sige 400.000 tusinde sommerhuse. Den udvikling kunne blive så katastrofal, at hun kaldte sommerhusene for "en kræftsvulst for vores kyster". Hun mente, at kysterne ikke kun skulle komme de mennesker til gode, der kom først eller havde flest penge.

Anne Marie Rubin

Anne Marie Rubin (1919–1993) uddannede sig til arkitekt ved Kunstakademiets Arkitektskole i København og Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. Som færdiguddannet arkitekt i 1946 arbejdede hun ved Boligministeriets kommitterede for Byplansager. I 1954 etablerede hun byplantegninstuen Anne Marie Rubin, som hun drev med skiftende partnere i en årrække og udarbejdede planer for en lang række kommuner i hele Danmark. Hun var en aktiv samfundsdebattør og var blandt andet formand for Akademi-rådet fra 1984–1987. Mellem 1968 og 1971 var hun professor i samfundsplanlægning ved den internordiske planlæggeruddannelse Nordplan i Stockholm og fra 1974 til 1989 ved Aalborg Universitetscenter.

Anne Marie Rubin var optaget af, at kysten ikke skulle privatiseres ved at opføre sommerhuse, men fungere som offentligt tilgængelige rum og et fælles gode for alle. I planen for Sydlokkens kyst er det nøje registreret, hvor de bedste badestrande er og planlagt med udgangspunkt i, at de er åbne for alle. Foto: Liv Løvetand Rahbek.

Nej, de skulle være et demokratisk gode, tilgængeligt for alle. Men det var et svært dilemma. For sommerhusbyggeriets vokseværk indebar en anden form for demokratisering, hvor mennesker fra forskellige samfundslag fik eget feriested.

Mens andre kritikere pegede på en naturfredning som løsning på sommerhusenes indtog, talte Anne Marie Rubin for bedre planlægning med en tro på, at udvikling og bevarelse sagtens kunne følges ad. Og netop den samtænkning var hun optaget af i arbejdet med den lollandske sydkyst samt i hendes senere arbejder med bevarende byplaner.

I den færdige plan for den 40 kilometer lange kyststrækning var der både plads til nybyggeri og til åbne, grønne områder. Sommerhusene blev samlet i klynger, hvor der allerede var vejnet. Mellem de enkelte sommerhusudstyknings er indsat grønninger, mens partier af bevaret skov og mark giver pauser i sommerhusklyngerne. Der er sikret offentlig adgang til havet og kystlinjen, som for begge arkitekter var et vigtigt gode for alle mennesker. Vi ser her en planlægningstradition i Danmark fra 1960'erne, som ville

sammentænke bevarelse og udvikling, men primært på en måde som stillede menneskets behov for naturopleveler og offentligt rum i centrum. Dette er relevante tanker for planlægning i dag, men vi har også behov for at udvide forestillingen om, at værdier ikke kun gælder menneskers behov. Andre levende væsner har også en værdi i deres egen ret. Hvordan det skal ske, er en udfordring, vi står overfor i dag, hvor vi mærker konsekvenserne af industrisamfundets påvirkning på klimaet og jordens økosystemer.

Trods Anne Marie Rubins store aftryk på planlægningen i sin samtid, har hun indtil for nylig været henvist til historiebøgernes margin. Hendes arbejde og historien om bevarende byplanlægning er dog mere aktuell end nogensinde.

Om forfatterne

Jannie Rosenberg Bendsen, Svava Riesto og Henriette Steiner er alle forskere ved Københavns Universitet, Landskabsarkitektur og Planlægning. Journalist Marie Kiersgaard Espersen er kommunikationsmedarbejder samme sted.

Udsnit af den samlede plan omkring det lille fiskerleje Kramnitz, hvor der allerede var eksisterende bebyggelse, da Anne Marie Rubins tegnestue udarbejdede en plan for kyststrækningen. Her skulle der efter planen opføres et feriecenter, men det blev aldrig realiseret. Der blev til gengæld opført en del sommerhuse anlagt med større grønninger som vist i planen.

Fra Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv.

Kvinder i Dansk Arkitektur

Artiklen præsenterer forskning fra projektet **Kvinder i Dansk Arkitektur 1925-1975**, som er forankret på Københavns Universitet, ledet af Svava Riesto og Henriette Steiner. Læs mere om 1960'ernes bevarende byplanlægning og andre bidrag, som kvinder har ydet til fagområdet i bogen *Ufortalte Historier. Om kvinder, køn og arkitektur i Danmark*, som er skrevet af Jannie Rosenberg Bendsen, Henriette Steiner og Svava Riesto. Bogen udkom på forlaget Strandberg Publishing i 2023.

Du kan også komme med forskerne på tur til den kyststrækning på Lolland, som Anne Marie Rubin planlagde, ved at lytte til podcastserien **De Glemte Arkitekter**. Podcasten belyser gennem seks afsnit de vigtige, men ofte glemte bidrag, som kvinder har ydet til dansk arkitektur i perioden 1930-1980. Du finder den der, hvor du plejer at høre podcasts eller på hjemmesiden www.womenindanisharchitecture.dk, hvor du også kan se film og artikler fra forskningen.

Projektet er støttet af Realdania, Danmarks Frie Forskningsfond, Statens Kunstfond, Dreyers Fond, Landsbyggefonden og Georg og Karin Boyes fond.